

Igor Barkowski. *Rok 1783 stulecie kampanii wiedeńskiej. Jacek Przybylski. Mowa z okoliczności uroczystego obchodu stuletniej pamiętki zwycięstwa Jana III pod Wiedniem*. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2020, ss. 327. ISBN 978-83-66104-30-3.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh2301.12>

Doktor Igor Barkowski to młody naukowiec zatrudniony w Zakładzie Literatury i Kultury Epok Dawnych Instytutu Literatury Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim. Specjalizuje się w literaturze oświecenia stanisławowskiego. Interesuje go problem narracji historycznej w XVIII wieku, funkcjonowanie tzw. czarnych i apologetycznych legend w epoce oświecenia oraz edycje literatury epok dawnych. Pomimo małego doświadczenia, Autor ma na swoim koncie przygotowanie krytycznych edycji prac Szymona Gawłowickiego (*Jezus Nazareński albo Jeruzalem niebieska przezeń wyzwolona. Pieśni 1-2*) oraz Kazimierza Brodzińskiego (*O powołaniu i obowiązkach młodzieży akademickiej*). Zwieńczenie dotychczasowych działań i zainteresowań o charakterze wyraźnie źródłoznawczym stanowi recenzowana publikacja, będąca wynikiem prac Autora nad rozprawą doktorską obronioną w 2018 roku.

Jej celem, poza krytyczną edycją XVIII-wiecznego druku autorstwa Jacka Idziego Przybylskiego, wydane go z okazji stulecia odsieczy wiedeńskiej, wydaje się także, a może przede wszystkim, pogłębiona refleksja naukowa nad złożonością tekstu i próba „rozszyfrowania” wielości kontekstów mu towarzyszących, zarówno związanych z okolicznościami powstania, jak i z bogactwem jego treści. Można powiedzieć, że książka ta to swoista próba rewizji dziejów odsieczy wiedeńskiej oraz studium nad rolą i funkcjonowaniem pamięci o „glorii wiedeńskiej” na przestrzeni wieków. Pomimo że Autor nie jest historykiem, z powodzeniem odnajduje się w zagadnieniach ściśle historycznych, swobodnie łącząc metody literaturoznawcze z historycznymi, przez co praca zyskuje na wartości pod względem metodologicznym.

Publikacja składa się z trzech zasadniczych części. Pierwsze dwie to szczegółowe opracowanie przedmiotu badań. Część trzecia to edycja krytyczna źródła, poprzedzona objaśnieniem odnośnie do zastosowanych w wydaniu zasad edytorskich.

Praca została uzupełniona wstępem wyjaśniającym okoliczności wydania publikacji oraz obszernym indeksem osobowym. Koncepcja pracy ogniskuje się wokół szeroko pojętego zagadnienia mitologizacji (mit sarmacki – mit przedmurza – mit odsieczy wiedeńskiej) i stereotypizacji (funkcjonowanie czarnych legend Stanisława Augusta Ponia-

towskiego i J.I. Przybylskiego) w kulturze i nauce, jednocześnie wpisując się w nurt mikrohistorycznych badań nad rolą jednostki (bohatera) w procesie dziejowym. Publikacja opiera się na analizie funkcjonowania wybranych aspektów mitu sarmackiego. Organizuje się bowiem wokół problematyki mitu Rzeczypospolitej jako przedmurza, która to idea w polskiej historiografii pojawiła się w XIV wieku i ewoluowała, przyjmując w zależności od aktualnej sytuacji geopolitycznej, kolejno wydźwięk antyturecki, antyrosyjski i antymarksistowski (Deszczyńska 286; Małecki 62-63; Stępnik 13-15). Publikacja skupia się nad antyturką wizją mitu przedmurza, którego symbolicznym odniesieniem stały się wydarzenia określane w historiografii mianem „odsieczy wiedeńskiej”, „glorii wiedeńskiej” bądź „potrzeby wiedeńskiej” oraz osoba Jana III Sobieskiego. Rozważania Autora wpisują się w badania nad funkcjonowaniem tegoż mitu w myśli oświeceniowej, z jednoczesnym uwzględnieniem późniejszych konsekwencji kolejnych etapów jego ewolucji. Poza bezpośrednio „rzucającymi się w oczy” częściami pracy, można dodatkowo zauważyć, że narracja dzieli się na dwie części podporządkowane jednemu celowi, a mianowicie – ukazaniu i uświadomieniu funkcjonowania czarnych legend w okresie stanisławowskim. Jedną część poświęcono bardzo szeroko ujętemu zagadnieniu czarnej legendy Stanisława Augusta Poniatowskiego. Natomiast druga w analogiczny sposób traktuje o powszechnym odbiorze postaci J.I. Przybylskiego.

I tak, w części pierwszej pracy zatytułowanej „Rok 1783” Autor zwraca uwagę na problem marginalizacji i daleko posuniętej generalizacji zagadnienia obchodów stulecia odsieczy wiedeńskiej przez badaczy. To swoista próba nakreślenia narosłych przez lata błędów i nieporozumień w zakresie badań nad oświeceniem stanisławowskim oraz wskazanie wyraźnej luki w badaniach nad zagadnieniem obchodów z 1783 roku. Co ważne, Autor proponuje dwuetapowe podejście badawcze – konieczność zagłębienia się w istotę roku 1683, jego wymiar polityczny, propagandowy i mitologiczny, a z drugiej strony potrzebę głębszego zrozumienia roku 1783 jako aktualizacji wydarzeń z 1683 roku dla bieżących celów politycznych i propagandowych, a także rodzących się wokół niego mitów.

Pierwszy rozdział tej części pracy – *Z dziejów dyplomacji – rok 1783 według historyków* to szczegółowa charakterystyka okoliczności wydarzeń 1783 roku, oparta na pogłębionej analizie źródłowej zestawionej z opiniami historyków. Również i w tym miejscu Autor stara się zwalczać stereotypowe myślenie o schemacie postępowania Stanisława Augusta Poniatowskiego. Podejmując próbę głębszego zrozumienia motywacji króla, dowodzi słuszności, przezorności i troski wobec ojczyzny w jego działaniach, wbrew powszechnie panującym opiniom. W postępowaniu badawczym Autora przejawia się postawa empatii wobec badanych podmiotów¹.

¹ To charakterystyczna dla tzw. nowej historii kulturowej postawa historyków. Podejście to Ewa Domańska wpisuje w zakres, rozpatrywanej w aspekcie historii ratowniczej, tzw. historii egzystencjalnej, ukierunkowanej przede wszystkim podmiotowo, zgłębiającej motywy działań badanych podmiotów, wpływ sytuacji życiowej na ich postępowanie, analizujący rolę jednostki i bohaterów w historii jako szanse odnalezienia podmiotowej sprawczości („Historia ratownicza” 18-20).

Istotnym punktem tej części pracy jest rozdział drugi i analiza tekstu źródłowego stanowiącego osnowę dla oprawy literackiej uroczystości 1783 roku, a mianowicie *Listu okólnego do zgromadzeń szkolnych* Michała Jerzego Poniatowskiego, rozsyłanego z ramienia Komisji Edukacji Narodowej do instytucji kulturalno-oświatowych w całej Rzeczypospolitej. Analiza ta jest okazją wniknięcia w istotę funkcjonowania instytucji Komisji Edukacji Narodowej, będącej przestrzenią dyskusji różnorodnych środowisk nad kierunkami możliwie najbardziej optymalnych narzędzi naprawy aktualnej sytuacji państwa i świadectwem wykształcenia się wspólnego wszystkim stronnictwom celu służby ojczyźnie (Rolnik 36-39). Analiza *Listu okólnego* stanowi zatem kolejny argument postawionej przez Autora tezy o świadomym i przemyślanym postępowaniu obozu królewskiego motywowanym troską o dobro ojczyzny. Towarzyszy mu wyczerpujące omówienie okoliczności powstania *Listu*, określające jego przesłanie i wielowymiarowość. Pozwala mu to na ostateczne wskazanie dwóch wymiarów obchodów: pierwszy – oficjalny – upamiętnienie wydarzeń sprzed stu lat i drugi, nieoficjalny, ale nadrzędny, zawierający w sobie główny sens propagandowy obchodów – doświadczenie przodków jako nauka dla współczesnych i szansa na ocalenie ojczyzny.

Dzięki wyjaśnionemu we wstępie do rozdziału podejściu metodologicznemu, z łatwością udaje się Autorowi zauważyć zabiegi dostosowujące ideę przedmurza do aktualnych potrzeb narodu i nowego (racjonalnego) podejścia do nauki (Stroynowski 395-404).

Okres sarmacki stanowił zatem rezerwuar wzorów i przestróg dla ówczesnych. Jednocześnie postać Jana III Sobieskiego postawiona w świetle prekursora idei oświeceniowych i zestawiona w „morzu” analogii ze Stanisławem Augustem Poniatowskim pozwalała ukazać dziejową ciągłość.

Kolejny rozdział – *Mowy rocznicowe – lektura porównawcza* to próba syntetycznego ujęcia przemówień powstałych z okazji stulecia odsieczy wiedeńskiej. Wykazując się znajomością źródłową oraz metod literaturoznawczych, Autor dokonuje wyczerpującej analizy porównawczej laudacji rocznicowych. Z jednej strony wyodrębnia elementy wyróżniające poszczególne teksty, a z drugiej wskazuje ich cechy ogólne, znajdujące wspólne źródło w szczegółowo omówionym *Liście okólnym* autorstwa M.J. Poniatowskiego. Fragment ten to prezentacja kunsztu źródłoznawczego Autora. Precyzyjna krytyka źródłowa silnie osadzona jest w kontekście polityczno-kulturowym, ukazując celowość powstania poszczególnych tekstów, z jednoczesnym uwzględnieniem widocznych w nich poglądów autorów oraz zabiegów retorycznych. Podkreślając widoczne już oświeceniowe podejście do uprawiania historii, wśród cech wspólnych wszystkim tekstom, Autor wymienia świadomość aktualności upamiętnianego wydarzenia we współczesnych realiach, ukazywanie Jana III jako wzoru cnoty i postawy obywatelskiej, krytykę dawnych i aktualnych wad narodowych, przy jednoczesnym podkreślaniu postaw przodków godnych naśladowania, w tym nacisk na cnoty intelektualne, ponadto obecność analogii między Janem III Sobieskim i Stanisławem Augustem Poniatowskim oraz zgodność z zaleceniami *Listu okólnego*. Zakończenie rozdziału stanowi pozytywna ocena polityki historycznej Stanisława Augusta Poniatowskiego i charakterystyka pol-

skiej oświeceniowej historiografii. W rozdziale można wskazać sekwencyjność analizy i interpretacji, typową dla badań mikrohistorycznych². Jedno źródło potraktowano tu jako punkt wyjścia do kompleksowego ujęcia problematyki obchodów stulecia odsieczy wiedeńskiej, gdzie przechodząc kolejno przez ukazanie szerszego kontekstu źródłowego, a następnie polityczno-kulturowego, Autor dokonuje złożonej rekonstrukcji powszechnej wśród historyków opinii na temat rządów ostatniego króla polskiego.

Fragmety poświęcone osobie (i czarnej legendzie) J.I. Przybylskiego obejmują w moim odczuciu trzy podrozdziały pierwszej części publikacji: *Przybylski – dwie legendy, Mowa i wystąpienie w Warszawie – przełom w karierze* oraz *Mowa 1783 i Jacek Przybylski w opracowaniach i edycjach – rekonesans badawczy*, trzy rozdziały części drugiej: *Retoryczna organizacja tekstu i co z tego wynika, Jacek Przybylski w świecie źródeł i anegdot – warsztat oświeceniowego erudyty* oraz *Jan III Sobieski i kampania wiedeńska w opracowaniu Jacka Przybylskiego*, a także samą edycję krytyczną źródła (której przecież był autorem). W dwóch pierwszych podrozdziałach mamy do czynienia z analizą biograficzną. Fakty z życia to zaledwie punkt wyjścia dla wyjaśnienia powszechnych opinii na temat J.I. Przybylskiego i ustalenia jego pozycji w ówczesnym świecie polityki i kultury, co z kolei traktuje się jako warunek określenia istoty samego źródła i jego celowości. Podrozdział drugi to ponadto szczegółowe omówienie zaplecza metodologicznego J.I. Przybylskiego i kulisów powstania jego najbardziej znanego dzieła. W ostatnim podrozdziale pojawia się ocena stanu badań nad mową, wskazująca na fragmentaryczne podejście do postaci i kariery J.I. Przybylskiego, nieuwzględniające bogactwa jego dorobku i rzeczywistego wkładu w rozwój piśmiennictwa polskiego.

W rozdziale *Retoryczna organizacja tekstu i co z tego wynika* Autor skupia się na analizie przemówienia. Jednocześnie zauważa złożoność źródła i fakt, że dzieli się ono na dwie zasadnicze części – właściwe przemówienie oraz aneks, dowodzący profesjonalnego, oświeceniowego podejścia naukowego J.I. Przybylskiego. Tym samym Autor dokonuje próby rekatoryzacji źródła, podkreślając, że na tej podstawie nie można wpisać go w wąską grupę laudacji okolicznościowych. Samo przemówienie zostało scharakteryzowane pod kątem kompozycji retorycznej. Autor szczegółowo omawia każ-

² Można pokusić się o stwierdzenie, że Autor (świadomie lub nie) wpisuje się poniekąd w zakres tzw. metodologii teorii ugruntowanej, gdzie, jak zauważa to Ewa Domańska: „Przedstawiciele teorii ugruntowanej sugerują, by badacze starali się neutralizować przeświadczenia poprzedzające badania (*preconceptions*) i pozwolić, by kategorie analityczne wyłoniły się z danych ... Podstawową metodą badawczą proponowanej tutaj metodologii praktycznej korzystającej z metodologii teorii ugruntowanej jest studium przypadku ... Dogłębne, «miażdżące» i rozkładające materiał badawczy na czynniki pierwsze analizy chronią przed projektowaniem teorii na materiał. Z analiz generuje się pojęcia interpretacyjne, dbając o ich nasycenie empirią. Przez budowanie typologii i porównywanie pojęć znajduje się podobieństwa i różnice analizowanych zjawisk czy obiektów. Następnie z porównań wyprowadza się wnioski, które przenoszą rozważania na bardziej abstrakcyjny poziom, generuje hipotezy i tworzy teorię (małego i średniego zasięgu)” (*Historia egzystencjalna 173-74*). Pozwala mu to na reinterpretację dogmatycznych przeświadczeń w historiografii i przeprowadzenie wartościowych badań nad wybranym zagadnieniem.

dy poziom wystąpienia, z uwzględnieniem konkretnych figur i zasad retorycznych, ich funkcji i adekwatności w danym miejscu wraz z obszernym wyjaśnieniem kontekstu historyczno-kulturowego oraz ewolucji tekstu w oparciu o analizę listu recenzyjnego Hugona Kołłątaja.

W rozdziale *Jacek Przybylski w świecie źródeł i anegdot – warsztat oświeceniowego erudyty* Autor skupia się przede wszystkim na drugiej części pracy J.I. Przybylskiego, czyli na obszernym aneksie zawierającym przypisy i anegdoty, które po konsultacji z H. Kołłątajem usunął on z właściwego przemówienia. Rozdział ten posiada olbrzymi walor dla rozwoju badań nad pracą Przybylskiego, ponieważ jest to pierwsza próba zbadania jego zaplecza naukowego. Rywalizacja J.I. Przybylskiego na polu naukowym z Franciszkiem Ksawerym Dmochowskim staje się dla Autora okazją do bardziej ogólnej refleksji nad specyfiką historiografii i generalnie nauki w tym okresie oraz charakterystyki reprezentowanych przez nich dwóch szkół uprawiania dziejów (krakowskiej i lwowskiej). To z kolei stanowi punkt wyjścia do rozważań nad odzwierciedleniem XVIII-wiecznej mentalności w podejściu do uprawiania nauki, gdzie oświeceniowe prądy intelektualne przenikały się z wciąż jeszcze żywą spuścizną wieku XVII. Omawiając w tej części najważniejszy z motywów poruszonych w pracy, czyli wizję Jana III osadzoną w figurze „filozofa na tronie”, Autor przeprowadza pogłębioną analizę porównawczą dzieła J.I. Przybylskiego z potencjalnymi źródłami jego wiedzy, umożliwiającą ustalenie jego zaplecza naukowego.

Rozdział drugiej części pracy zatytułowany „Jan III Sobieski i kampania wiedeńska w opracowaniu Jacka Przybylskiego” ukazuje głęboką złożoność funkcjonowania mitu przedmurza w pracy J.I. Przybylskiego oraz możliwe poziomy interpretacyjne źródła jako opracowania historycznego, zbioru porad o sprawach dawnych i najnowszych, podręcznika do historii czy pracy beletrystycznej. W rozdziale tym Autor wyjaśnia drogi generalizacji pewnych wyobrażeń na temat wydarzeń 1683 roku, niezbędne do oceny krytyki źródłowej J.I. Przybylskiego, którą stara się zrekonstruować poprzez weryfikację różnorodnych kategorii źródeł. Dochodząc do wniosków o pośredniości niektórych z przekazów, z których korzystał J.I. Przybylski, Autor nakreśla proces kształtowania i utrwalania się w tzw. wiedzy powszechnej mitów dotyczących wydarzeń 1683 roku. Jednocześnie broni warsztatu naukowego J.I. Przybylskiego, zwracając uwagę, że przekazy o małym stopniu wiarygodności stanowiły dla niego przeważnie punkt wyjścia do bardziej pogłębionej refleksji naukowej. Autor wywołuje również do dyskusji naukowej, pozostawiając otwartym, pytanie o przyczyny sięgania przez J.I. Przybylskiego po prace wyrażające skrajnie przeciwstawne stanowiska. Dochodzenie i wnioskowanie w sprawie podstawy źródłowej J.I. Przybylskiego Autor przeprowadza niezwykle skrupulatnie, stosując analizę konkretnych cytatów i zestawiając je z innymi tekstami poruszającymi dane zagadnienie. Konstruuje możliwą klasyfikację materiału źródłowego pod względem nadrzędności, wskazując na zapożyczenia w pierwszej kolejności z dzieł takich autorów jak Gabriel-François Coyer (a pośrednio Philippe Dupont), Françoise Paulin Dalerac, w dalszej kolejności *List okólny*, *Listy do Marysienki* i inne możliwe inspiracje źródłowe, których zastosowanie przez Przybylskiego zostało zakwalifikowa-

ne do sfery prawdopodobieństwa ze względu na brak narzędzi umożliwiających potwierdzenie ich bezpośredniego wpływu na powstanie źródła (m.in. utwory Wespazjana Kochowskiego czy *Janina* J.K. Rubinkowskiego).

Ostatni rozdział w tej części pracy zatytułowany *Czerwone sztandary i sławetna szarża – ostatnie uwagi, podsumowanie i wnioski* to zestawienie najważniejszych wniosków dotyczących funkcjonowania mitu przedmurza w kontekście analizy działalności dworu Stanisława Augusta oraz Jacka Idziego. Autor podkreśla obecność pewnej płynności i niezdecydowania J.I. Przybylskiego, co do wizji odsieczy wiedeńskiej, a przez to fakt funkcjonowania we współczesnej opinii badaczy zaledwie jednej z wielu możliwych interpretacji tego wydarzenia, które zostały wyparte na przestrzeni dziejów. Przyczyn mitologizacji obrazu tzw. glorii wiedeńskiej we współczesnym dyskursie naukowym Autor upatruje w powierzchownym i jednostronnym podejściu do tematu – w braku pogłębionej refleksji nad materiałem źródłowym i w marginalizowaniu bądź zupełnym pomijaniu źródeł muzułmańskich. W związku z tym Autor stawia bardzo cenny dla rozwoju współczesnych badań historycznych postulat badawczy – konieczność reinterpretacji wizji odsieczy wiedeńskiej. Praca jest więc okazją do syntetycznej oceny ewolucji wyobrażeń na temat wydarzeń z 1683 roku na przestrzeni dziejów. Podejmując się refleksji nad zagadnieniem prawdy historycznej, Autor dokonuje próby oceny wiarygodności dzieła J.I. Przybylskiego, ostatecznie wskazując, że odpowiednie podejście metodologiczne, łączące badania nad językiem, stylem, retoryką, modelem erudycji może przybliżyć badacza do prawdy nad mentalnością ludzi danej epoki.

Kulminacyjną częścią publikacji jest krytyczna edycja mowy J.I. Przybylskiego, opatrzone rozległym aparatem naukowym oraz krótkim omówieniem zasad redakcji źródła.

Praca, stanowiąca m.in. efekt zainteresowań Autora problemem tzw. czarnych legend, to próba „odczarowania” niekiedy nieprawdziwych, a przede wszystkim mocno uogólnionych interpretacji działań Stanisława Augusta Poniatowskiego, J.I. Przybylskiego, a także Jana III Sobieskiego. Zbadanie funkcjonowania, stanowiącego element szerszej mitologii narodowej, mitu przedmurza w wybranych kontekstach społeczno-kulturowych, to szansa na ukazanie mechanizmów kształtujących pamięć kulturową i wyodrębnienie w niej elementów, które dla historyka mogą stanowić punkt wyjścia do badań nad mentalnością oraz procesami stereotypizacji, w tym nad problemem obecności bohaterów i antybohaterów w historiografii. Otwarcie środowiska naukowego na tego typu podejście badawcze może skutkować z jednej strony większą obiektywizacją badań, a z drugiej wyróżnia się wysoką wartością na poziomie etycznym, kształtując w badaczach postawę poszanowania dla innych (przeszłych) kultur i badanych podmiotów, a co za tym idzie – staje się szansą na zrozumienie ludzi z przeszłości.

BIBLIOGRAFIA

- Barkowski, Igor. *Rok 1783 stulecie kampanii wiedeńskiej. Jacek Przybylski. Mowa z okoliczności uroczystego obchodu stułetniej pamiątki zwycięstwa Jana III pod Wiedniem*. Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie, 2020.

- Brodziński, Kazimierz. *O powołaniu i obowiązkach młodzieży akademickiej*. Oprac. Marta Wojas, Igor Barkowski, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2016.
- Deszczyńska, Martyna. „Wyobrażenie przedmurza w piśmiennictwie schyłku polskiego oświecenia”. *Przegląd Historyczny*, z. 3, 2001, ss. 285-300.
- Domańska, Ewa. „Historia ratownicza”. *Teksty Drugie*, nr 5, 2014, ss. 12-26.
- Domańska, Ewa. *Historia egzystencjalna*. Wydawnictwo Naukowe PWN, 2012.
- Gawłowski, Szymon. *Jezus Nazareński albo Jeruzalem niebieska przezeń wyzwolona. Pieśni 1-2*. Oprac. Igor Barkowski, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, 2017.
- Małecki, Jan Marian. „Historyk wobec mitów historycznych”. *Nauka – religia – dzieje: przyczynowość, determinizm, czy Pan Bóg rzuca kostką?: XIV Seminarium w serii seminariów z Castel Gandolfo, 24–26 września 2007, Lublin*, red. Jerzy Antoni Janik, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2008, ss. 61-76.
- Rolnik, Dariusz. „Idea państwa wolnego, suwerennego i niepodległego – fenomen przemian czasów Sejmu Czteroletniego?”. *Roczniki Humanistyczne*, t. 69, z. 2, 2021, ss. 29-48, doi.org/10.18290/rh21692-2. Dostęp 28.11.2022.
- Stępnik, Andrzej. „Mity w wiązaniu narracji historycznej”. *Klio – Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym*, nr 3, 2016, ss. 3-23, doi.org/10.12775/KLIO.2015.026. Dostęp 28.11.2022.
- Stroynowski, Andrzej. „Wychowawcze cele oświeconego sarmatyzmu”. *Rocznik Polsko-Ukraiński*, t. 16, 2014, ss. 395-405, doi.org/10.16926/rpu.2014.16.25. Dostęp 28.11.2022.

Julita Madej – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II;
e-mail: julita.madej@kul.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2681-9279>

Czesław Deptuła, *Początki dziejowe w polskiej historiografii średniowiecznej. Z zagadnień historii idei, wyobrażeń i narracji*. Wydawnictwo Werset, 2022, ss. 402.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rh2301.13>

Nakładem Wydawnictwa Werset ukazał się tom będący wyborem tekstów Profesora Czesława Deptuły z lat 1968-2006. Obecnie zostały one uzupełnione dodatkami (*addenda*), które stanowią swego rodzaju komentarz odautorski.

Czesław Deptuła urodził się w Warszawie 20 lipca 1937 roku (Filipowicz 23; Ćwir 155). Jego ojciec Władysław był prawnikiem, a matka Krystyna z Gąsiorowskich bibliotekarką. Deptuła ukończył lubelskie Liceum im. Jana Zamoyskiego, a następnie podjął studia historyczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Magisterium napisał pod kierunkiem prof. Jerzego Kłoczowskiego. Od 1958 roku był zatrudniony jako asys-